

Dramalek för att utveckla barns interaktions- och samarbetsfärdigheter

”Det var en gång...”

-Ett stödmaterial för dramalek

Jessica Åberg

Examensarbete för socionom (YH)-examen

Utbildningsprogrammet för det sociala området

Åbo 08.10.2010

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	1
2 RESILIENS.....	3
2.1 Definition på resiliens	3
2.2 Vänskap och samhörighet.....	4
2.3 Empati	5
3 SOCIAL KOMPETENS.....	7
3.1 Social och emotionell kompetens	7
3.2 Interaktion och samhörighet.....	10
4 INTERAKTION OCH SAMARBETE	12
4.1 Interaktion.....	12
4.1.1 Centralt i interaktion	13
4.1.2 Verbal och non- verbal interaktion	14
4.2 Samarbete	16
5 DRAMAFOSTRAN.....	18
5.1 Definition på dramafostran.....	18
5.2 Drama som metod	19
5.3 Drama utvecklar social kompetens.....	20
5.4 Drama med 5-åringar	21
6 DRAMALEK	22
6.1 Definition på dramalek.....	22
6.2 Pedagogiskt drama.....	24
6.3 Drama och lek	25
6.4 Att verkställa dramalek	26
7 ARBETSPROCESSEN	28
8 STÖDMATERIALET FÖR DRAMALEK	30
8.1 "Det var en gång..."	30
8.2 Praktiska arrangemang	31
8.3 Anpassning	31
8.4. Dramalekens fokus och ledarens roll.....	32
8.5 Berättelserna och djuren	33
9 ANALYS OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	40

KÄLLFÖRTECKNING

BILAGOR

Bilaga 1. "Det var en gång..."- stödmaterial för dramalek

ABSTRAKT

Författare: Jessica Åberg

Utbildningsprogram och ort: Det sociala området, Åbo

Inriktning/alternativ/Fördjupning: Socionom (YH)

Handledare: Susanne Davidsson

Titel: Dramalek för att utveckla barns interaktions- och samarbetsfärdigheter

Datum 08.10.2010

Sidantal

41

Bilagor 1

Sammanfattning

Jag har skrivit mitt examensarbete för projektet "Det resilienta barnet". Målet i projektet är att utveckla resiliensstärkande metoder, modeller och material som kan inkluderas i ett socialpedagogiskt interventionsprogram "Dagis- master" för daghem. Metodernas fokus skall ligga på samarbete, förmåga till empati och självbild. Målgruppen i projektet är barn i 5-årsåldern.

Examensarbetet handlar om hur man i daghemmen kan stärka barnens resiliens med hjälp av dramalek. Syftet är att barnen tränar samarbete och interaktion. Examensarbetet tar upp hur vad som är centralt i resiliensutveckling, hur resiliens är kopplat till interaktion och samarbete samt hur man kan träna interaktion och samarbete med hjälp av dramalek. Målet och forskningsresultatet för detta examensarbete är ett stödmaterial som används i daghem för att verkställa dramalek. Stödmaterialen kallas "Det var en gång...". Teoridelen för detta arbete består av en beskrivning på resiliens, social kompetens, interaktion och samarbete, dramafostran och dramalek.

Språk: Svenska Nyckelord: Resiliens, dramalek, social kompetens, socialpedagogik, interaktion, samarbete, dramafostran

Förvaras: Yrkehögskolan Novias bibliotek, Nunnegatan 4

OPINNÄYTETYÖ

Tekijä: Jessica Åberg

Koulutusohjelma ja paikkakunta: Sosiaalialan koulutusohjelma, Turku

Suuntautumisvaihtoehto/Syventävät opinnot: Sosionomi (AMK)

Ohjaajat: Susanne Davidsson

Nimike: Draamaleikin avulla lapsen vuorovaikutus- ja yhteistyökyvyn kehitystä

Päivämäärä 08.10.2010

Sivumäärä 41

Liitteet 1

Tiivistelmä

Olen kirjoittanut opinnäytetyön projektia "Resilienssikykyinen lapsi" varten. Projektin tavoitteena on kehittää resilienssiä kohottavia menetelmiä, malleja ja aineistoa jotka, voidaan sisällyttää sosiaalipedagogiseen interventio-ohjelmaan "Päiväkoti-master" päiväkotiteja varten. Menetelmien pääpaino nojaa lasten yhteistyökyvyn, empatiakyvyn ja minäkuvan kehittämiseen. Projektin kohderyhmä on viiden vuoden ikäiset lapset.

Opinnäytetyöni kertoo, miten päiväkodissa voidaan kehittää lasten resilienssikykyä draamaleikin avulla. Tarkoituksena on että lapset harjoittelevat vuorovaikutusta ja yhteistyötä. Opinnäytetyö käsittelee mikä on keskeistä resilienssikehityksessä, miten resilienssi liittyy vuorovaikutus- ja yhteistyökyvyn, sekä miten vuorovaikutus- ja yhteistyökykyä voidaan kehittää draamaleikin avulla. Tämän opinnäytetyön tavoite ja tutkimustulos on avustusaineisto, jota voidaan käyttää päiväkodeissa draamaleikin toteuttamiseen. Avustusaineiston nimi on "Olipa kerran...". Tämän opinnäytetyön teoriaosuudessa käsitellään seuraavia aiheita: Resilienssi, sosiaalinen kompetenssi, vuorovaikutuskyky, yhteistyökyky, draamakasvatus sekä draamaleikki.

Kieli: Ruotsi Avainsanat: Resilienssi, draamaleikki, sosiaalinen kompetenssi, sosiaalipedagogiikka, vuorovaikutus, yhteiskyky, draamakasvatus

Arkistoidaan: Opinnäytetyö on saatavilla joko ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseus.fi tai kirjastossa.

BACHELOR'S THESIS

Author: Jessica Åberg

Degree programme: Social Care, Turku

Specialization: Bachelor of social services

Supervisors: Susanne Davidsson

Title: Drama play to improve children's interaction-and cooperation skills

Date	08.10.2010	Number of pages	41	Appendices	1
------	------------	-----------------	----	------------	---

Summary

I have written my bachelor's thesis for the project "The resilient child". The goal is to develop resilience-increasing methods, models and material that can be included in a social pedagogic intervention program "Day-care-master" for day-care centers. The main focus areas in the methods are children's cooperation skills, empathy skills and self image. The target group is children at the age of 5.

This bachelor's thesis describes how you in day-care centers can increase children's resilience with drama play. The purpose is that children will train their interaction- and cooperation skills. This study describes what is essential in resilience, how resilience is connected to interaction and cooperation and how you can train interaction- and cooperation skills with drama play. The goal and the research result for this bachelor's thesis is a support material that can be used in day-care centers to execute drama play. The support material is called "Once upon a time...". The theory consists of resilience, social competences, interaction, cooperation, drama fostering and drama play.

Language: Swedish Keywords: Resilience, drama play, social competences, social pedagogies, interaction, cooperation, drama fostering

Filed at: The examination work is available either at the electronic library Theseus.fi or in the library.

1 INLEDNING

Jag skriver mitt examensarbete för projektet "Det resilienta barnet". Målet i projektet är att utveckla resiliensstärkande metoder, modeller och material som kan inkluderas i ett socialpedagogiskt interventionsprogram "Dagis- master" för daghem. Materialet som utvecklas skall vara resursförstärkande med socialpedagogisk inriktning. Målgruppen i projektet är barn i 5-årsåldern. Detta examensarbete och arbetets forskningsresultat är skrivet för projektet och får användas inom projektets ramar.

I detta examensarbete behandlas hur man kan stärka barnets resiliens med hjälp av dramalek. Syftet är att barnen tränar samarbete och interaktion. Med hjälp av dramalek har barnen möjlighet att öva social kompetens som interaktion i en trygg miljö. Frågeställningarna är hur samarbete och interaktion utvecklar resiliens samt hur dramalek stärker samarbets- och interaktionsförmågan.

Målet och forskningsresultatet för detta examensarbete är ett resursförstärkande stödmaterial för verkställning av dramalek. Materialet är kallat "Det var en gång...". Materialet innehåller en början på två olika berättelser som barnen får dramatisera vidare på. Eftersom målgruppen är 5-åringar kommer det att finnas bildkort av åtta djur som visuellt stöd. I dramalek ligger fokus inte på att producera en berättelse utan på att öva dramatisera och leka.

Drama är ett sätt för barn att uppleva nya känslor, relatera till andras känslor och pröva sina gränser. Barnen har möjlighet att erfara och öva positiva sociala roller. Det kan vara ett sätt för barnet att stärka sin identitet och höja självförtroendet i en trygg miljö samt att känna samhörighet i/till en grupp. Jag har valt att använda dramalek som metod för att barnen skall kunna producera och dramatisera en egen berättelse. Genom dramalek har barnen möjlighet att i grupp bearbeta olika händelser och tillsammans producera en berättelse i form av drama.

Dramalek väckte mitt intresse eftersom tyngdpunkten i metoden ligger på *samarbetet* som är en av målsättningarna för projektet "Det resilienta barnet". Det är även en bra

metod att använda med barn eftersom det är en kombination av lek och drama och metoden går att anpassa till alla åldersgrupper. För att verkställa dramalek med barn behövs det något som sätter igång själva dramaleken. Av denna orsak valde jag att utveckla ett stödmaterial som kan användas med en barngrupp.

Examensarbetet inleds med ett kapitel om vad resiliens innebär (kapitel 2). Jag förklarar även vad referensgrupper, samhörighet och empati innebär för barnets resiliensförmåga. I kapitel 3 behandlas vad som är relevant i social kompetens i relation till arbetets syfte, som är att träna samarbete och interaktion. I kapitel 4 ges läsaren en djupare inblick på vad interaktion och samarbete innebär samt hur dessa två begrepp kompletterar varandra. I detta kapitel beskrivs non-verbal och verbal interaktion eftersom det är relevant i användning av metoden dramalek samt för forskningsresultatet. I kapitel 5 och 6 presenteras dramafostran och dramalek. I dessa kapitel tar jag upp hur dramalek kan användas för att öva interaktion och samarbete samt hur dessa kan ha en resursstärkande effekt på barnet. I kapitlet 6.2 (Drama och lek) beskrivs dramas betydelse i relation till metoden dramalek samt lekens betydelse i relation till dramalek. För att beskriva dramalek har jag använt främst dramapedagog Camilla Strömbergs teorier om pedagogisk dramalek. Stödmaterialiet "Det var en gång...", som presenteras i kapitel 7, är forskningsresultatet för detta examensarbete.

2 RESILIENS

2.1 Definition på resiliens

Resiliens handlar om att vara kapabel att möta och överkomma motgångar. Det är en sammansättning av egenskaper som hjälper människan att kämpa emot negativa påverkningar av motgångar i livet. Ett barn som har hög resiliens kan prestera bättre trots motgångar än ett barn med lägre resiliens. Det är inte endast barns individuella egenskaper som framhäver resiliens, det krävs även andra stödjande och skyddande resurser. Det är inte alltid endast positiva händelser som höjer resiliensen. Att klara av motgångar med negativ inverkan kan göra människor starkare och mera resilienta (Gilligan, 2009:6). Resiliens är en definition på en persons egenskaper. Egenskaper som hjälper en person att klara av stressbelagda situationer, traumatiska händelser eller andra svåra tillstånd utan negativa påverkningar på utvecklingen. Resiliens är en viktig del av fostringsprocessen, det är föräldrarna samt familjens och barnets nätverk som kan påverka och stärka barnets förmåga att möta motgångar och press i livet och klara av dem med självförtroende och ihärdighet. Resiliens kan ses som förebyggande egenskaper som alla daghem borde vara medvetna om för att kunna stärka barnets resiliens och för att garantera barnets framgång i livet. (Brooks & Goldstein, 2002:3).

Ungefär vartannat barn klarar sig bra i livet utan psykiska problem trots svåra uppväxtförhållanden. Resiliens handlar om att kunna fungera och utvecklas normalt under svåra förhållanden. Alla barn behöver utsättas för någon form av risk eller motgångar för att utveckla resiliens. Det är frågan om att barnet skall lära sig att hantera en riskfylld situation (Borge, 2005:9). Det finns inga direkta svar på vad som utvecklar resiliensen hos barn utan det är en kombination av flera faktorer som alla barn reagerar olika på (Borge, 2005:12). Resiliensutvecklingen är nära kopplad till risk. Det finns både individuella riskfaktorer och miljömässiga riskfaktorer. Individuella riskfaktorer kan vara t.ex. dåligt självförtroende eller miljömässiga som t.ex. familjeproblem. De skyddande faktorerna, eller resiliens, hjälper barn att fungera normalt trots att de är i riskkategorin (Ferrer-Wreder, Stattin, Lorente, Tubman & Adamson, 2005: 27)

Fastän det finns flera olika faktorer som utvecklar resiliens talar Gilligan (1997 enligt Daniel & Wassel, 2002:13) om tre grundfaktorer som barn behöver för att utveckla resiliens; Den första är *en trygg bas*, alla barn behöver känna att de har en plats var de hör hemma. Den andra är *ett gott självförtroende*, att barnet vet sitt eget värde och kunskaper. Den tredje är att *barnet har kontroll över sitt eget liv* samt vet sina styrkor och svagheter.

2.2 Vänskap och samhörighet

Fergusson & Horwoods (2003, ref. Schoon, 2006:159) påpekar att individer som kan använda sina personliga och sociala resurser klarar bättre av och kan motverka stressbelagda och negativa situationer. Med hjälp av goda relationer och känsla av samhörighet kan barn öva och öka sina sociala resurser samt sin sociala kompetens. Resiliens förknippas med goda relationer och i synnerhet vänskap (Werner, 1990, ref. Daniel & Wassel, 2002:42). Barn behöver social bekräftelse av vuxna. Det har dock kommit fram att det är alltmer viktigt att barn känner samhörighet med sin egen åldersgrupp och får bekräftelse av ett tryggt vänskapsnätverk (Thompson, 1995, ref. Daniel & Wassel, 2002:42). Schaffer (1996, ref. Daniel & Wassel, 2002:42) påpekar att de vänskaprelationer som knyts under barndomen utvecklar barnets sociala färdigheter och lär barn interaktion både i form av konkurrens och i form av samarbete. Barn som har en referensgrupp de känner samhörighet till socialiserar varandra i gruppen. Barn får oftast ut mer av aktiviteter som utförs i grupp och vågar ta del i arbetet som utförs.

Barn som inte har en referensgrupp eller känner samhörighet till något nätverk har ofta problem inom flera olika områden. Det kan vara frågan om emotionella problem, oförmåga att se saker och ting från någon annans synvinkel, sämre sociala färdigheter att fungera i grupp, sämre anpassning till daghemmets regler och rutiner samt sämre socialisation i daghemsmiljön (Schaffer, 1996, ref. Daniel & Wassel, 2002:43).

På basen av bl.a. Schaffers teorier (se kapitel 2.2) kan det påvisas att genom att öva olika gruppövningar, som t.ex. dramalek utvecklas barnens sociala färdigheter. Till de viktigaste sociala färdigheterna hör interaktion och att kunna samarbeta med varandra. Gruppen utvecklas till barnens referensgrupp var de tillsammans socialiserar varandra. Barn som växer upp utan en referensgrupp utvecklar ofta sämre sociala färdigheter och fungerar sämre i grupp. Av denna orsak är "Det var en gång", stödmaterialet för dramalek, en relevant metod som kan användas i daghemsmiljön.

2.3 Empati

Empati är förmågan att veta hur någon känner sig samt att förstå någon annans synvinkel. Empati är en viktig förmåga som ökar resiliensen hos barn. Empati utvecklar inte endast relationer utan sätter grunden för moral, förlåtelse, medkänsla och omsorg (Werner, 1992 ref. Benard, 2004:15). Enligt Goleman (1995, ref. Benard, 2004:15) är empati den viktigaste egenskapen som behövs i *relationer* och i *interaktion* med andra. Att utveckla barns självförtroende stöder empatiutvecklingen. Barn lär sig att uppskatta sig själva och att kunna relatera till andras känslor (Luthar, 1991, enligt ref. Daniel & Wassel, 2002:49).

Brooks & Goldstein (2002:24) påpekar att empati inte innebär att vara av samma åsikt utan att förstå andras synvinklar och att kunna sätta sig i någon annans situation. Det är viktigt att förstå hur barn tänker och känner för att kunna öva barns empatiförmåga på ett sätt som motiverar barnen. Det gäller att hitta metoder som motiverar barnen att själva delta på en personlig nivå. Ifall barnen inte är tillräckligt motiverade att delta utvecklas inte den empatiska förmågan.

Empati utvecklar barnens förmåga att anpassa sitt beteende till situationen de är i. En empatisk person är mer tolerant och har bättre tålamod samt har högre tolerans för osäkerhet och konflikter. God tolerans för osäkerhet medför att en person har kontroll över sig själv och kan bemästra riskfyllda situationer. En empatisk person kan ta emot kritik och vid behov ändra sitt beteende eller sina uppfattningar. En person med god

empatisk förmåga kan ge konstruktiv kritik samt sporra och uppmuntra utan att känna sig själv berövad på något vis (Kalliopuska, 1998:113).

En av målsättningarna för projektet "Det resilienta barnet" är att utveckla barnens förmåga till empati. Sammanfattningsvis har Goleman (1995, ref. Benard, 2004:15) påpekat att empati är en av de viktigaste egenskaperna som behövs i interaktion med varandra. Genom att erbjuda barnen situationer där de kan relatera till varandras känslor och tankar och öva att fungera tillsammans utvecklas barnens empatiförmåga i samband med interaktionsförmågan.

3 SOCIAL KOMPETENS

Kompetens är något man lär sig och kan ses som en process. Att öva upp sin sociala kompetens är en medveten process som alla kan lära sig att utveckla. Alla personer har olika sociala kompetenser som varierar tidvis och enligt situation. Den sociala kompetensutvecklingen tar aldrig slut utan är en livslång process. En enkel definition på social kompetens är att det handlar om möten i vardagen och egna förmågan att umgås med människor (Eriksson, 2001:222).

3.1 Social och emotionell kompetens

Social kompetens handlar om samspel mellan individen och samhället samt sociala relationer. Social kompetens är ett aktuellt begrepp för samspelet mellan barn. Hos barn framställs bristande social kompetens ofta som avvikande beteende. I en miljö där barn måste fungera i grupp används ofta social kompetens som mått på barnets interaktionsförmåga. Det mäts hur bra barnen anpassar sig till daghemsmiljön och sociala situationer som uppkommer. Att endast se barnet enskilt gör teorin bristfällig eftersom man inte kan mäta social kompetens endast på basis av hur barnet anpassat sig till daghemmet utan måste ses i relation till hur daghemmet anpassats till barnet (Persson, 2000:20). Barns sociala kompetens är essentiell för utveckling av positiv anpassningsförmåga eller välmående, vilket i sin tur är viktigt för resiliensutvecklingen (Luthar, 2000, ref. Benard, 2004:14).

Social kompetens är ett brett område som innehåller flera olika delområden som alla är kopplade till varandra. I Reschlyn & Greshams modell (1996, ref. Salmivalli, 2005:73) är social kompetens indelad i två delområden; *Adaptiv verksamhet* och *sociala kunskaper*. Till delområdet adaptiv verksamhet hör *självständig verksamhet, fysisk utveckling, språklig utveckling* samt *akademiska kunskaper*. Till delområdet sociala kunskaper hör *Interpersonliga kunskaper, personliga kunskaper* samt

uppgiftsrelaterade sociala kunskaper. Med social kompetens avses ett inlärt beteende och inlärd kunskaper som leder till positiva relationer och ett positivt slutresultat, som t.ex. att ett barn får komma med i leken (Salmivalli, 2005:86)

Emotionell kompetens är en form av social kompetens. Med emotionell kompetens avses barnets kapacitet att handskas med sina känslor. Emotionell kompetens är att ha kontroll över sina känslor och att kunna styra styrkan och längden på starka eller överväldigande känslor som aggression eller sorg. En annan form av emotionell kompetens är att kunna förbereda sig för en viss situation och på så sätt undgå överväldigande känsloladdningar. Emotionell kompetens främjar social kompetens. Det finns dock barn som kontrollerar sina känslor så pass starkt att de blir passiva i sociala situationer vilket för med sig negativa inverkningar på utvecklingen av social kompetens. Det gäller att hitta den rätta nivån av kontroll och sedan att träna olika känsloladdningar i varierande sociala situationer (Salmivalli, 2005:110–111).

Det finns flera olika former av problem inom social kompetens. Det vanligaste problemet är dåligt självförtroende och självkänedom. Liberman, DeRisi och Mueser (Greene & Burlison, 2003 ref. Kauppila, 2005:129) har kunnat definiera problem inom social kompetens från fyra olika synvinklar:

Det första är barn som inte fått tillräckligt stöd för att utveckla sina sociala färdigheter och inte haft en tillräckligt stark rollmodell. Den största delen av social kompetens lär sig barn genom att observera och imitera andra. Det andra är barn som har någon form av psykologiska problem som hindrar utvecklingen av social kompetens. Det kan vara frågan om t.ex. depression eller ensamhet. Den tredje synvinkeln är barn som lever i en stressande omgivning. Barn som lever i en alltför hektisk och stressande omgivning kan ha svårt att utveckla social kompetens. Den fjärde synvinkeln är barn som inte fått tillräcklig bekräftelse och att det skett för stora förändringar i omgivningen. Enligt Henderson & Hollins (1983 enligt Kauppila, 2005:130) har det visat sig att det lönar sig att öva och utveckla social kompetens redan från tidig barndom. Barn behöver få bekräftelse för sitt sociala beteende i så äkta situationer som möjligt. För att lära och öva sociala färdigheter är olika former av drama effektiva metoder.

Enligt Gottberg (2008:17) kan den sociala och emotionella utvecklingen kopplas ihop med social kompetens. Utan en fungerande social och emotionell utveckling blir den sociala kompetensen bristfällig. Att erbjuda barnen social och emotionell träning i daghemsmiljön lär barn att förstå, relatera och hantera både sina egna och andras känslor. Att hjälpa barn att träna sin självkänsla, empati, kommunikationsförmåga och konflikthanteringsförmåga främjar den sociala och emotionella utvecklingen. Som daghemspersonal är det viktigt att ha en klar planläggning över hur barnets vistelse på daghemmet tränar barnets sociala och emotionella utveckling. Träning medför att barnen lär sig att självständigt fatta beslut, hantera problem och konflikter, arbeta i grupp samt förstår konsekvenserna av andras och eget handlande.

Gottberg (2008:18) skriver om hur en god social och emotionell utveckling främjar resiliensen hos barn. Viktigt är att barnen växer upp i en trygg miljö och erbjuds metoder som stärker resiliensen. Alla barn har inte en trygg hemmiljö och där kommer daghemmets roll in i bilden. Det är viktigt att barnen på daghem eller förskolor har möjlighet att i en trygg miljö träna sociala och emotionella färdigheter. Det är essentiellt att daghemmet använder metoder som stärker sociala och emotionella skyddsfaktorer hos barnet.

Det är viktigt för alla individer att ha en god social kapacitet. Till social kapacitet hör att kunna bygga upp och uppehålla goda relationer, att kunna fungera i olika sociala tillfällen samt att kunna kontrollera sina känslor och impulser i relation till det sociala sammanhang man befinner sig i. Det är även viktigt att barn har en optimistisk syn på framtiden och kan hantera problem och konflikter på ett sätt som inte har en negativ inverkan utan leder till en positiv utveckling. Barn behöver känna att de själva kan påverka sin situation och sitt liv samt att inte bli som en passiv åskådare eller ett offer för olika händelser. Det är även viktigt att ha en realistisk bild av egna styrkor och svagheter och att våga uppleva nya saker och kunna se förändring som något positivt (Gottberg, 2008:21–22).

På basen av Gottbergs teori kan det påvisas att genom att erbjuda barn en möjlighet att själva vara i verkställande rollen höjs barnens sociala kapacitet. I en metod som

dramalek har barnen möjlighet att själva uppleva sina styrkor och svagheter och påverka hur något utvecklas (se kapitel 5.3). Det är viktigt att på daghem utveckla barnens sociala kapacitet och att erbjuda barnen aktiviteter som har en resursförstärkande inverkan.

3.2 Interaktion och samhörighet

En av de viktigaste sociala färdigheterna barn bör lära sig är hur ett samtal inleds samt hur interaktionen med ett annat barn eller en grupp påbörjas. Det kan vara svårt för barn att komma in i en grupp som redan håller på med en viss aktivitet, därför är det viktigt att öva interaktionsfärdigheter. Vissa barn är blygare och vågar inte delta direkt medan andra barn är överentusiastiska och tar en för stor roll i interaktionstillfället. Det är viktigt att lära barn att beakta varandra och att lyssna på varandras språkliga kommunikation men att även se den tysta eller non-verbala kommunikationen. Då barn lyssnar på varandra lär de sig att evaluera när det är deras tur och det bästa tillfället att delta i interaktionen samt hur de kan föra processen vidare. Både blyga och överentusiastiska barn behöver lära sig att vänta på rätt tillfälle för att interaktionen skall bli jämlik deltagarna emellan (Webster-Stratton, 2004:259–260).

Att ha en referensgrupp ger barn tidsfördriv, kompanjonskap och en känsla av att höra någonstans. I grupp lär sig barn att fungera tillsammans, att göra kompromisser, att våga ta sin egen plats samt att öva ledarskap. Via referensgruppen och social jämförelse lär sig barn om sig själva och formar en bild av sig själv och de egna kompetenserna. Barn som ofta blir lämnade utanför börjar så småningom känna sig själva socialt misslyckade. Ett bekräftat socialt status medför dock inte alltid automatiskt positiv utveckling. Barn som blir lämnade utanför gruppen blir även utan den sociala utvecklingen samt övning av de sociala färdigheter som sker i grupp. Ett barn som redan lyckats utveckla sin eget sociala status i gruppen blir sällan lämnat utanför eftersom dessa barn lärt sig att kräva sin plats (Salmivalli, 2005:32–33).

Största delen av social kompetens lär sig barn i vardagliga interaktionssituationer som t.ex. i hemmet och på daghemmet. Barnets referensgrupp är det bästa inlärningsfältet av social kompetens eftersom referensgruppens tillgivenhet måste förtjänas. Med interventionsmetoder som används för att öka barnets sociala kompetens fokuseras det på att lära barnet nya konkreta, enkla färdigheter som främjar social kompetens och sedan fokusera på att stärka färdigheterna (Salmivalli, 2005:181–182). Med sociokognitiva interventionsmetoder, metoder som dramalek, utvecklas barns sociala och emotionella kompetens genom att barnen får öva att "sätta sig i någon annans skor", att tolka situationer och andras handlingar, att komma på nya handlingsidéer och att se följderna av det egna arbetet (Salmivalli, 2005:185).

4 INTERAKTION OCH SAMARBETE

Alla personer har ett behov av att känna samhörighet till en grupp. Enligt Maslows behovshierarki behöver alla människor känna sig uppmärksammade och delaktiga i en grupp eller ett nätverk (Kalliopuska, 1998:52).

4.1 Interaktion

Barnet lär sig interaktion redan från födseln. De erfarenheter barnet har från småbarnsåldern (1-5 år) sätter grunden för den fortsatta utvecklingen av interaktionsförmågan (Kauppila, 2005:134). Kvaliteten på interaktionen har en stor inverkan på perceptionen av den egna personligheten samt på det egna interaktionssättet. En positiv interaktion upprätthåller och höjer självförtroendet. Det får människor att känna sig uppmärksammade, lyckade och värdefulla. För att barn skall utveckla en positiv självbild krävs en trygg omgivning och positiv interaktion. Det är viktigt att låta barnen själva ta initiativ och öva sin interaktionsförmåga (Ojala & Uutela, 1993:27–29) När det är frågan om interaktion i grupper finns det vissa saker som måste beaktas; att ha respekt för sig själv och andra i gruppen, värdesätta sitt eget och andras arbete, vilja och kunskap att lyssna på andra och beakta andras åsikter, förmågan att framföra sina egna åsikter utan att kränka andras synpunkter samt förmågan att både kunna ge och ta emot konstruktiv feedback (Ojala & Uutela, 1993:103–104).

Gottberg (2008:18–19) påpekar att det är viktigt att daghemmet erbjuder barnen en skyddande miljö som främjar trygghet, självkänsla och samspel. Förmågan att fungera tillsammans med andra är viktig eftersom all social och emotionell inläring sker genom samspelet med andra. Detta är en av orsakerna till varför det har stor betydelse att barn har möjlighet att öva interaktionsförmågan i daghemmet.

4.1.1 Centralt i interaktion

Alla människor har olika interaktionsförmågor, varav de mest centrala är; *förmågan att kommunicera, förmågan att underhandla, förmågan att uppträda, förmågan att samarbeta* och den *förmågan till empati*. En god interaktionsförmåga innebär att kunna läsa på en individ hur samspelet förs vidare. Kommunikationsförmågan inverkar på interaktionen i alla sociala tillfällen. En god interaktionsförmåga kräver en god kommunikationsförmåga. Kommunikation behövs inte endast för att framföra information utan det är ett sätt att utveckla regler och normer i gruppen samt att stärka samhörigheten. Kommunikationen sätter grunden för all interaktion vare sig det är frågan om verbal eller nonverbal kommunikation. Det verbala språket kan ofta uppfattas fel eftersom alla har olika bilder av saker och ting. Det nonverbala språket är även lätt att missuppfatta eftersom det kan vara frågan om miner, gester, ställning eller bemötandet i helhet. För barn är det viktigt att öva både den verbala och den nonverbala förmågan (Kauppila, 2005:24–26).

Aalto (2002:7-9) påpekar i sin bok om interaktionsfärdigheter att de viktigaste kunskaperna som behövs i interaktion med varandra är att kunna stå i interaktion med sig själv, att våga vara av annan åsikt samt framföra sina egna åsikter, att kunna känna igen och hjälpa när någon har problem, att kunna uttrycka sig själv och sina egna problemområden, att våga erkänna egna misstag och ta ansvar för sina handlingar, att kunna ta emot och ge konstruktiv kritik samt att kunna motivera andra samt ge och ta emot positiv feedback. Att ha en god interaktion med det egna jaget sätter grunden för interaktionen med andra. *Interaktion med sig själv* betyder att kunna lyssna och känna igen sina egna behov, sina egna värden, egna åsikter, känslor och egenskaper. Barn som inte kan kommunicera med det egna jaget eller inte kan identifiera sina egna behov blir ofta inåtvända och ängsliga. Genom att barn är bekanta med sig själva och sin personlighet blir de mer självsäkra och interaktionen med andra sker lättare. Det är även viktigt att barnen lär sig att våga vara av annan åsikt. Det kan ibland kännas skrämmande att stå emot någon annans åsikt och kan leda till konfliktfyllda situationer. Dessa situationer är mycket lärorika för barn eftersom de lär sig att beakta

varandra och att lyssna till varandras åsikter. Genom att lära barn att våga erkänna sina misstag eller sina problemområden lär sig barnen även att ta äran för sitt eget arbete och att se värdet i det egna arbetet. Att kunna ta emot konstruktiv kritik är även en central del av interaktion eftersom det för processen vidare, förutsatt att mottagaren är kapabel att ändra på sitt tankesätt eller sina handlingar och ta emot kritiken på ett konstruktivt sätt. Det är viktigt att lära barn hur de skall uttrycka sina åsikter för att det inte skall ha negativa inverkningar på andra utan motivera andra att fortsätta. Konstruktiv kritik är även viktigt för att samarbetet skall bli bättre och för att tilliten i gruppen skall öka. För att öka barnens självförtroende och förbättra både samarbetet och stämningen i gruppen behöver barn lära sig att ge varandra positiv feedback samt att kunna ta emot positiv feedback och njuta av sina framgångar.

4.1.2 Verbal och non- verbal interaktion

Den verbala interaktionen övar barnen när de leker tillsammans. I leken använder barn ord som de inte nödvändigtvis skulle använda under andra tillfällen. Språket barnen använder när de leker tillsammans är mer avancerat och i interaktionen lär de att uttrycka sig på flera olika sätt (Andersson, 2010:11).

Mängden verbal kommunikation varierar men alla signalerar non-verbal kommunikation. Den non-verbala kommunikationen är även viktig för att barn skall lära sig att lyssna på varandra. Att lyssna betyder att kunna ta emot information öppet och fördomsfritt. Ett barn som kan lyssna kan plocka ut centrala teman och idéer i informationen och sedan koppla ihop informationen med det egna tankesättet (Kalliopuska, 1998:12). Psykolog Reijo Kauppila (Kauppila, 2005:33) påpekar att människan signalerar mera med non-verbal än med verbala kommunikationen. Den non-verbala kommunikationen är en essentiell del av social kompetens. De non-verbala signalernas andel i interaktionen kan vara upp till 60 % och det är ofta ett ansiktsuttryck eller en gest kan visa mera än tusen ord. Till en god interaktionsförmåga räknas att de verbala och de non-verbala signalerna går ihop och kompletterar

varandra. Barn lär sig betydelsen av non-verbala signaler redan i småbarnsåldern (1-5 år) och fortsätter att utveckla dem ända till vuxenåldern. Det non-verbala språket fungerar även som ett universellt språk, dock med vissa kulturella skillnader i gesters betydelser.

Till den non-verbala interaktionen hör även beröring. Via beröring signalerar människor kärlek, omsorg, ömhet samt känslor av säkerhet och förståelse. Till barnens interaktionsfärdigheter hör mycket beröring. Barn lär sig vilken sorts beröring är passlig och opasslig i olika sociala situationer. Vid varje interaktionstillfälle börjar interaktionen med ansiktskontakten eftersom det förorsakar oftast minst misstolkningar. Via ansiktsuttryck lär sig barn att tolka känslor som förvåning, rädsla, hat, glädje och sorg. Till den non-verbala interaktionen används hela kroppen. Barn lär sig att med sina händer och med olika handgester att stärka och komplettera den verbala kommunikationen. (Kauppila, 2005:35–37)

Vi lever i en värld där språket, både verbala och non-verbala, är ett redskap för socialisation. Redan från tidig ålder kommer barnen i kontakt med olika sorts kommunikation och när barnen växer blir den *språkliga interaktionen* med jämnåriga alltmer viktig. Johnson & Johnson anser (1990, ref. Sahlberg & Leppilampi: 1998:53) att den språkliga interaktionen är det viktigaste redskapet för barnets socialisation och utveckling. Grundelementet i samarbete är interaktionen barnen emellan. Via språklig interaktion får barn information om en annan person, om sig själv och om situationen där interaktionen sker. Genom språklig interaktion kan individen dela med sig erfarenheter, önskemål, målsättningar, inställningar etc. En god interaktionsförmåga betyder att individen kan stanna upp och verkligen lyssna vad den andra vill berätta och vad det centrala budskapet är (Haapamäki m.fl., 2000:54).

Via interaktion förmedlas även känslor. Känslorna individen förmedlar via interaktion innehåller information om egna upplevelse- och erfarenhetsvärlden samt individens principer. Barn måste lära sig att hantera sina känslor och att koppla ihop rätt känsla med rätt situation. För barnets psykiska utveckling är det viktigt att få dela med sig olika känsloupplevelser och att få jämföra känslor och samt att tillsammans med sin

referensgrupp lära sig att koppla ihop olika känsloupplevelser med olika situationer. Att barnen ömsesidigt för dela med sig inre upplevelser och känsloladdningar övar barnens interaktionsförmåga och främjar en hälsosam utveckling. De upplevelser som barnen får via interaktionen med barnen på daghemmet lägger upp ramen för hur barnet fungerar tillsammans med andra och sig själv. Det är viktigt att beakta varje barn enskilt och att barnen, under dagstiden, får positiva interaktionsupplevelser (Haapamäki m.fl., 2000:57–58).

4.2 Samarbete

I ett samarbete utvecklar en grupp gemensamma målsättningar för en verksamhet. Gruppen har gemensamma målsättningar och principer som alla jobbar enligt. Att tillsammans jobba för något stärker samhörigheten och är givande för alla deltagare. I ett samarbete har alla ett gemensamt ansvar för en uppgift. Faktorer som stärker ett samarbete är en positiv omgivning, socialt stöd och uppmuntran. Utan dessa faktorer blir samarbetet bristfälligt. I ett gemensamt arbete strävar alla efter de bästa resultaten och medlemmarna motiverar och sporrar varandra vidare. I samarbete är interaktionen i gruppen en viktig del. Samarbete öppnar och stärker interaktionen barnen emellan (Kalliopuska, 1998:54–55).

Enligt Kalliopuska (1998:55) medför ett fungerande samarbete självförtroende, motivation, empati och känsla av ansvar. Samarbete medför även att allas insatser, unikheter och åsikter beaktas, barnen lär sig tolerans gentemot andra och lär sig att respektera andra människor, barnen lär sig känna igen när någon behöver hjälp eller stöd, barnen lär sig att motivera varandra samt öva sina empatiska förmågor och att ta ansvar för det gemensamma arbetet. Samarbete är en form av interaktion. För att ett samarbete skall fungera bra krävs det av deltagarna en god interaktionsförmåga.

Att erbjuda barn en möjlighet att samarbeta i en grupp ökar barnens känsla av trygghet, motiverar till att delta och uttrycka sig själva. När barnen upplever att de är delaktiga i en grupp ökar koncentrationsförmågan eftersom de har en bekräftad plats i

gruppen. En regelbunden gruppverksamhet ökar barnens samarbetsförmåga och gör att barnen kan på förhand planera vad de vill uppnå nästa gång (Lehtinen & Wälimies, 1998:33). Genom att samarbeta lär sig barn även att ta ansvar för andra. Barnen lär sig att se gruppens gemensamma prestationer och att resultatet är beroende på alla gemensamma insatser. Samarbete övar barnens förhandlingsförmåga, tolerans, flexibilitet och kreativitet samt utvecklar mångsidiga sociala samarbetsfärdigheter. Det framhäver även viktiga egenskaper som att kunna ta hänsyn och respektera varandra. Samarbete lär barn att arbeta mål- och resultatorienterat (Sahlberg & Leppilampi: 1998:71).

5 DRAMAFOSTRAN

5.1 Definition på dramafostran

Dramafostran är ett allmänt begrepp som täcker alla former av dramaarbete och dramametoder som används i småbarnsfostran. Drama skiljer sig mycket från teater eftersom teater mera är fokuserat på uppvisningen medan drama är mera fokuserat på själva processen och arbetet som görs. I dramafostran är det essentiellt att leken tas med i arbetet, t.ex. som i dramalek. I dramafostran fokuseras det på arbetet som görs inom gruppen istället för att presentera arbetet för en publik. Den vuxnas roll i dramafostran är att sätta igång arbetet och att fungera som förebild för barnen. I dramafostran är det viktigt att arbetet som görs är anpassat till barnets utvecklingsnivå. Det är även viktigt att beakta barnens behov att lära sig via sin fantasi och att få barnen att se dramaarbete som en form av lek (Ruokonen, Rusanen & Välimäki, 2009:30–31).

Undersökningar som gjorts i Finland om barns upplevelser av olika dramametoder påvisar att dramaarbete höjer barns tålamod och koncentrationsförmåga. Dramaarbete påverkar nödvändigtvis inte kamratrelationerna direkt men stärker samhörigheten i gruppen. Dramaarbete stärker barnens sociala förmågor, förståelse gentemot andra, empatiförmåga och interaktionsförmåga. Genom drama kan barn diskutera allvarigare saker t.ex. etiska frågor. Dramaarbete kan få barn inspirerade att delta fastän de annars skulle ha auktoritära problem. Att arbeta med drama hjälper även barn med mångkulturell bakgrund att delta, dela med sig erfarenheter och att samarbeta med de andra barnen (Ruokonen, Rusanen & Välimäki, 2009:35).

Ruokonen, Rusanen & Välimäkis teori om dramametodens inverkan på barnets utveckling är centralt för detta examensarbets forskningsresultat. Enligt dem stärker dramaarbete bl.a. barnens empati och interaktionsförmåga vilka är målsättningar för projektet och för stödmaterialet "Det var en gång...".

5.2 Drama som metod

De första officiella formerna av dramaarbete utvecklades i England av Henry Caldwell Cook år 1917 och Harriet Finlay Johnson år 1923 (Owens & Barber, 1998:12)

Owens & Barber (1998:10–12) som forskat och skrivit om olika former av drama, delar in betydelsen av drama i fyra delar. Den första orsaken till att drama är en bra metod att använda med barn är lekfullheten i dramatisering. Dramalek är en form av drama som har kombinerat lek och drama för att det skall vara så givande som möjligt för barn. Owens & Barber har kommit fram till att alla barn leker på något sätt vilket lönar sig att utnyttja i dramaarbete. Dramatisering ger barn och vuxna en möjlighet att ta leken på allvar och att lära sig något av situationen. Drama är som en form av allvarlig lek som resulterar i en inläring, upplevelse eller en förändring. Den andra orsaken är att drama kan anpassas, oberoende av ålder, på ett sätt som motiverar alla till inläring. Den tredje orsaken är att drama höjer barns självförtroende samt utvecklar barns språkliga och litterära kunskaper. Via drama lär sig barn *interaktion* och hur de förväntas bete sig i olika grupper samt kan anpassa sina interaktionsfärdigheter till olika sociala situationer. Den fjärde orsaken är att drama lär barn att själva tänka ut lösningar på olika problem och att kunna anpassa och se de egna synvinklarna och idéerna i relation till den övriga gruppens synvinklar och idéer.

Utvecklingspsykologerna Jerome Bruner och Margaret Donaldson påpekar (ref. Owens & Barber, 1998:12) att även småbarn kan förstå någon annans synvinkel ifall de har en chans att se i vilket kontext personen handlar. Drama ger barn en möjlighet att uppleva olika situationer och händelser samt att granska hur olika personer handlar i olika situationer.

Drama kan föra med sig känslor av framgång och glädje vilket höjer självkänslan och självförtroende vilket i sin tur leder till högre resiliens. Fritidsaktiviteter eller hobbyn stöder barnets utveckling och hjälper barnet att klara av olika motgångar. Hobbyn som drama ger barn styrkande positiv feedback vilket höjer resiliensen (Gilligan, 2009:68). *International Resilience Project* definierar resiliens enligt 15 punkter. Genom att ha

drama som hobby utvecklas fyra av punkterna, nämligen; barnet vågar pröva nya saker, barnet ser värdet i sitt eget arbete och gillar det, barnet får positiv uppmärksamhet, barnet kan fokusera på en viss uppgift och slutföra den (Grotberg, 1997, ref. Daniel & Wassel, 2002:12).

5.3 Drama utvecklar social kompetens

Airaksinen & Okkonen (2006:8) skriver om hur drama har en utvecklande inverkan på barn, det sker en social, en kognitiv och en emotionell utveckling. I den sociala utvecklingen lär sig barn att beakta varandra. Barnen får bekräftelse av varandra och kan pröva och öva sina sociala kunskaper i en positiv omgivning. Den kognitiva aspekten är att barn lär sig nya begrepp och barnens sätt att tänka utvecklas. Den emotionella utvecklingen kan vara att överkomma sina rädslor. Genom rollekar får barnen uppleva komplicerade sociala modeller. Att använda drama kan vara bra för t.ex. blyga barn som behöver en roll som skydd för att öva upp sina sociala färdigheter.

Drama som metod är övningar som utvecklar social interaktion. Drama är en process där barnen får öva olika roller, känna samhörighet med en grupp samt öva samarbete med andra barn. I olika dramaövningar, t.ex. dramalek, är det viktigt att alla barn deltar i processen och är medvetna om de gemensamma reglerna i samarbetet för att dramaupplevelserna skall bli så positiva som möjligt (O'Hanlon & Wooten, 2007:3).

Att erbjuda barn strukturerad träning i form av olika övningar hjälper barnen att utvecklas både som individer och som en del av en grupp. Barnen lär sig att se, lyssna samt att respektera sina vänner och att ta alla med i gruppen. I alla relationer som byggs upp och övningar som utförs är det viktigt att barnen känner sig sedda, känner att någon lyssnar, känner sig respekterade, får bekräftelse samt känner att de ingår i en grupp (Gottberg, 2008:19).

5.4 Drama med 5-åringar

Murphy understryker (2008:113) att i 5-årsåldern är barnets emotionella och sociala utveckling signifikant. Barnet prövar sina gränser i olika sociala situationer och behöver struktur och gränser. En 5-åringens kommunikationskunskaper är goda och barnet behärskar redan över 1 500 ord och kan uttrycka sina känslor och tankar klart. Diskussionerna får mera betydelse och barnet kan komma med bra idéer och åsikter. Fastän ett barn i 5-årsåldern har en välutvecklad empatiförmåga kan det vara svårt ibland att sätta någon annans behov före de egna. Barnen i denna ålder är väldigt impulsiva och delar gärna med sig av sina egna åsikter. I dramalek övas och behövs alla dessa egenskaper. Fem-åringens impulsivitet för dramaleken vidare och barnet får öva interaktion och samspel med andra barnen.

När barn övar drama hämtar de inspiration från den omgivande världen och de roller de redan känner till. Till en början är dramat relativt enkelt och barnet spelar upp sagor som det känner till från förr som t.ex. Askungen eller Snövit. Vid 5-6-årsåldern blir dramat mer strukturerat och barnet kan hitta på komplicerade intriger och olika sorts äventyr. Barnets inspiration kommer från sagorna och berättelserna som det hört tidigare. Det är omgivningen och barnets referensgrupp som lär och utvecklar barnets fantasiförmåga. Barn behöver inte mycket rekvisita för att sätta igång ett drama. Det enda som behövs är en inspirerande idé och en god fantasiförmåga (Murphy, 2008:154).

6 DRAMALEK

6.1 Definition på dramalek

Dramalek är en bra metod för barn som inte har dramatiserat förr eftersom metoden är en kombination av drama och lek. Skillnaden mellan dramalek och dramatisering som sker på scen är att dramalek kan spelas var som helst eftersom det inte är utrymmet som är viktigt utan själva verksamheten. För att barn skall våga vara spontana och dramatisera behöver de känna sig trygga i sin omgivning, vilket dramalek ger möjlighet till. En annan skillnad mellan dramalek och annan form av drama är att det viktigaste verktyget som behövs i dramalek är barnens fantasi. Kort sagt handlar dramalek om att öva att leka och dramatisera tillsammans med andra. Samarbetet är en viktig del i metoden eftersom det är barnens varierande fantasi och påhittighet som för dramaleken vidare. I dramalek beaktas allas idéer och alla får en chans att dramatisera sin idé i leken (Rooyackers, 1997:12). I dramalek har drama och roller sammanställts. För användning av dramalek kan det användas t.ex. sagor för att sätta igång dramatiserandet. Det är ledarens uppgift att sätta igång dramatiserandet och ge barnens lek en betydelse. För att planera dramalek behöver ledaren endast fundera på frågor som;

- Hur dramatiserandet/leken påbörjas?
- Hur motiverar ledaren barnen att dramatisera enligt upplagt tema?
- Hur kan ledaren hjälpa till och styra dramatiserandet utan att delta för mycket?

Det är viktigt att ledaren på förhand bestämmer tillsammans med barnen när de behöver ledarens hjälp. Det kan vara frågan om t.ex. en kort paus för att kunna fokusera om eller hjälp med att få alla med i gruppen. För att bryta dramatiserandet kan ledaren använda t.ex. en ringklocka eller annat ljud som bestämts med gruppen på förhand (Ruokonen, Rusanen & Välimäki, 2009:34).

Dramalek är en metod som passar för alla åldrar eftersom övningarna är planerade på ett sätt som går att anpassa till vilken åldersgrupp som helst. Som ledare för dramalek

gäller det att modifiera övningarna så att de passar ihop med åldersgruppen i fråga. Att använda dramalek som metod förutsätter att den som använder metoden har ett klart syfte för övningarna. Det är viktigt att komma ihåg att i dramalek är det alltid gruppens process som står i centrum och inte slutprodukten för processen (Strömberg, 2008:10–11).

Som sagt är dramalek främst frågan om samarbete. Det är viktigt att alla barnen känner sig bekväma och vågar delta, utan delaktighet från alla barn går det inte att föra dramaleken vidare. För att dramalek skall ha en utvecklande inverkan på samhörigheten i gruppen samt samarbets- och interaktionsförmågan måste det göras till en rolig upplevelse. Det betyder dock inte att alla ämnen som bearbetas måste vara roliga eller skrattuppsbringande utan det kan även vara allvarliga ämnen som barnen får bearbeta. Ett allvarligt ämne kan i vissa fall ge lika mycket som ett roligt ämne. Dramalek är en kreativ metod som utvecklar samarbete och berättarförmågan. Barnen dramatiserar tillsammans och sätter bit för bit ihop en saga. Dramalek hjälper barngruppen att komma överens med varandra samt att hitta på nya idéer tillsammans och enskilt. Genom leken lär sig barn olika sätt att uttrycka sig, att granska ämnen och teman samt ett nytt sätt att observera varandra. Dramalek som metod övar även barns lekförmåga och lär barn nya kreativa sätt att granska och lösa problem. Metoden utvecklar barnens sätt att använda fantasin och ger barnen nya verktyg att bearbeta upplevelser tillsammans med andra. Barnen lär sig att bättre bemästra sitt språk, sina handlingar och sina rörelser. Via leken stärks barnens självförtroende. (Rooyackers, 1997:13–14).

Genom dramalek kan barn lära sig hur man handlar och reagerar i olika situationer. Det är ett sätt för barn att utveckla bättre självkänedom i en trygg miljö. Eftersom barnen har möjlighet att uttrycka sig i skydd av dramalek vågar de säga mer både med verbala språket men även genom att använda sitt kroppsspråk. Eftersom dramalek främst är frågan om samarbete lär sig barn att hjälpa varandra och kan utnyttja varandras idéer för att föra processen vidare. Eftersom sagan i dramalek berättas genom att dramatisera är det viktigt för barnen att lära sig hur de framför sitt ärende,

d.v.s. vilket är det bästa sättet att nå de andra och att få de andra och förstå sin idé med dramatiseringen. I dramalek får barnen även uppleva fysisk närhet och lär sig att hantera situationer där arbetet sker i nära kontakt med andra (Rooyackers, 1997:14).

Barn som har blivit ignorerade eller modfälda har ofta sämre självförtroende. Att tillsammans turvis bygga upp en saga övar barns kommunikativa kompetens. Drama kan vara en effektiv metod att använda med barn som inte är vana att visa sina känslor eller att tillsammans med andra dramatisera olika händelser. Drama utvecklar barnens fantasi men ger även en möjlighet att bearbeta glada eller sorgliga minnen (Daniel & Wassel, 2002:105). Detta är en av orsakerna till att jag valde att med hjälp av dramalek låta barnen bearbeta en saga. För barn som har sämre kommunikativa färdigheter kan det vara lättare att dramatisera med en saga som stöd och för barn med sämre självförtroende kan det vara enklare att använda sagan som stöd för dramatiseringen.

6.2 Pedagogiskt drama

Pedagogiskt drama passar bra in i daghemsmiljön eftersom det handlar om en målinriktad och fostrande gruppverksamhet. I småbarnsfostran har leken en stor betydelse för barnens utveckling vilket pedagogiskt drama tar fasta på. Pedagogiskt drama skiljer sig från vanliga rollekar eftersom det handlar om ett målinriktat arbetssätt med färdigt utsatta regler. I småbarnsfostran övas pedagogiskt drama främst genom lek, som t.ex. i dramalek. Ledarens roll i en pedagogisk dramaverksamhet kan vara direkt eller indirekt. I den direkta rollen är ledaren en aktiv deltagare och samarbetar tillsammans med barnen och leder själva verksamheten genom att själv föra den vidare. Det kan vara frågan om att leda genom diskussion och att själv delta i verksamheten tillsammans med barnen. I den indirekta rollen är ledaren mera passiv. Ledaren är inte med i själva verksamheten men hjälper barnen att bygga upp den. Det är barnen som har kontrollen över hur verksamheten förs framåt, medan ledaren blir som en övervakare. Att leda en dramaverksamhet kräver mer förberedelser än att leda en lek. För att en dramaverksamhet skall lyckas krävs det något som inspirerar barnen

till aktivitet, en målsättning för aktiviteten samt en utvärdering av verksamheten. Det är viktigt att ha en målsättning för dramat, d.v.s. att på förhand bestämma vilka färdigheter barnen behöver öva (Lehtinen & Walamies, 1998:30–31).

När målsättningarna för dramaverksamheten uppgörs är det viktigt att beakta barnens enskilda utvecklingsbehov samt hela barngruppens utvecklingsbehov. För att verksamheten skall kunna utvärderas måste målsättningarna vara tillräckligt konkreta. Drama är en process som utvecklas hela tiden. Det kan hända att målsättningarna behöver ändras och utvärderas under processens gång (Lehtinen & Walamies, 1998:32).

6.3 Drama och lek

Klasslärare Jantunen (2007, ref. Mäki & Arvola, 2009:51) skriver om hur grunden för all inläring ligger i leken. Barn lär sig bäst genom att imitera och leka. I dramalek poängteras att leken är ett sätt för barn att för en stund uppleva hur det känns att vara i någon annans skor. Alla barn deltar i leken på olika sätt och med olika insikter beroende på tidigare erfarenheter. Det är barnens fantasi som gör dramaleken intressant och mångsidig (Rooyackers, 1997:12). För att barnen skall kunna lära sig något av processen måste de vara känslomässigt delaktiga. Enligt utvecklingspsykologen Jean Piaget (1988 ref. Mäki & Arvola, 2009:81) sätter imitation grunden för fantasiförmågan. För att utveckla barns empatiska förmåga måste barn få uppleva och pröva hur olika situationer känns. Grunden för lekens, kommunikationens och samspelets utveckling läggs redan under de första interaktionstillfällen mamman och barnet emellan. Leken är mycket viktigt för barnet eftersom det är genom leken barnet lär sig hur människor agerar sinsemellan (Andersson, 2010:10).

I dramalek dramatiserar barnen med hjälp av sin fantasi. Det är viktigt i leken att alla får dramatisera sin del. I dramaleken är det inte resultatet, sagan, som är viktigast utan själva processen (Rooyackers, 1997:12). Drama i sig är en form av kreativ lek. Gemensamt för drama och lek är barnens kreativitet och nyfikenhet. Dramalek ger

barn en möjlighet att pröva olika känslor och se saker och ting från en annan synvinkel. Via processen stärks barnens självkänedom, självförtroende samt *interaktionsförmågan* blir mångsidigare (Mäki & Arvola, 2009:256).

Det är viktigt att alla pedagoger beaktar barnens behov av att leka samt barnens behov av interaktion med andra barn. Leken för med sig delaktighet och vänskap. Drama är en metod som fungerar för att hjälpa barn att våga leka tillsammans samt att lära sig att leka både för sig själva och tillsammans med andra. Dramapedagoger anser att drama och lek går hand i hand. I dramalekar lär sig barn att signalera till varandra med ögon, ansiktsuttryck, röst och språk samt med hela kroppen. Dramalek ger barnen en möjlighet att öva olika sociala regler som uppstår i grupper och det bästa är att barnen får öva reglerna "på lek". En annan viktig del av dramalek är att barnen är i samförstånd och förstår att övningarna är på lek och att de själva kan påverka hur leken fortsätter. För att dramalek skall fungera måste barnen ha respekt för varandra och varandras idéer. Ingen har rätt att ensam bestämma hur något skall göras utan alla skall tillsammans samarbeta i att dramaleken förs vidare (Andersson, 2010:12)

6.4 Att verkställa dramalek

Dramapedagog Camilla Strömberg (2008:11–12) påpekar att det viktigaste i dramalek är att våga sätta igång. Ledaren skall inte presentera dramalek som en pedagogisk metod med ett syfte att träna olika saker utan som ett tillfälle att leka och ha roligt med varandra. Dramalek kräver inga förberedelser och kan verkställas i vilket utrymme som helst. Det är dock bra att komma ihåg att som med vilka övningar som helst är det viktigt att det inte finns yttre störningar när övningarna verkställs. De flesta barnen är vana med sagor på daghem vilket gör det enkelt att sätta igång dramaleken med t.ex. en saga. Ifall metoden används oftare kan ledaren för dramaleken dokumentera om gruppens utveckling och saker som behöver uppmärksammas.

Dramalek är en metod som används för att uppnå en förändring. Att uppnå en positiv och hållbar förändring är en process som kräver tid. Tidsmässigt är det bäst att använda dramalek minst en gång i veckan och ungefär 30 minuter per gång. Det är beroende på hur gruppen reagerar hur ofta metoden kan användas. Alla barn kanske inte kommer igång lika snabbt och behöver mera tid för att bekanta sig med metoden medan andra kommer igång direkt. I dramalek är upprepning viktigt, i synnerhet när det är frågan om 5-åringar. Det gäller att alltid börja dramaleken på samma sätt och att upprepa vad som hände senaste gång. Att upprepa för barnen vad som gjorts ökar lugnet och koncentrationen i gruppen. Barnen behöver inte känna sig osäkra eller oroliga för att de inte kommer ihåg. Fastän dramalek inte kräver större förberedelser kan ledaren lägga ut sittunderlag eller madrasser för barnen. Det är dock upp till ledaren hur utrymmet är upplagt (Strömberg, 2008:18–19).

Eftersom det är frågan om barn i 5-årsåldern är det bäst ifall ledaren i dramaleken är bekant från tidigare. Tryggheten i gruppen spelar en stor roll för att barnen skall våga sätta igång. Ledaren skall inte delta i själva dramatiserandet utan vara en aktiv observatör av dramaleken. Ledaren skall uppmärksamma alla kommentarer, inte särbehandla någon, vara närvarande, vara aktiv utanför dramaleken, påpeka att ingens känslor, tankar eller idéer är fel, uppmärksamma positivt beteende samt få med alla i dramaleken (Strömberg, 2008:24–25).

7 ARBETSPROCESSEN

Projektet "Det resilienta barnet" som detta examensarbete är skrivet för har som mål att utveckla resiliens- och resursförstärkande metoder, modeller och material.

Teoridelen i detta examensarbete handlar om resiliens, social kompetens, interaktion, samarbete, dramafostran och dramalek. För att kunna välja ut hur jag ville avgränsa mitt arbete utgick jag från teori kring resiliens. Jag ville utveckla en resursförstärkande metod som hade att göra med dramafostran. Efter att jag plockat ut vad jag ansåg vara det mest centrala i resiliens jämförde jag det med teori om dramafostran och på så sätt valde jag ut min avgränsning; interaktion och samarbete för att utveckla resiliens. Jag valde att även beskriva den verbala och nonverbala interaktionen för att ge läsaren en djupare bild av vad interaktionsförmågan innebär. Avgränsningen var även baserad på teori jag läst om social kompetens, d.v.s. hur drama övar sociala färdigheter och via det stärker samarbets- och interaktionsförmågan. För att sedan hitta en metod som tränar interaktion och samarbete började jag med att bekanta mig med olika dramametoder. Jag blev först intresserad av processdrama men hade svårt att koppla ihop det med målgruppen för projektet. Efter att ha läst teori om dramalek märkte jag att dramalek övar både interaktions- och samarbetsförmågan samt används mest med små barn. Efter att jag fått fram grunden på teoridelen började jag forma själva forskningsresultatet, ett resursförstärkande stödmaterial som används för att verkställa dramalek (Se kapitel 6.1)

Stödmateriallets namn "Det var en gång..." valde jag för att ha ett namn som väcker intresse och nyfikenhet. För att sätta ihop innehållet i stöd materialet läste jag om olika metoder som används för att verkställa dramalek. En av metoderna var att börja med en berättelse. Eftersom målgruppen är 5-åringar ansåg jag att det kunde vara en metod som fungerar bäst. Barn i 5-årsåldern är vana med olika sorts berättelser och sagor samt har en god fantasiförmåga (se kapitel 5.4 och 8.5). För att göra

berättelserna mer speciella utvecklade jag även åtta olika sagofigurer med färdiga personligheter. Sagofigurerna har färdigt bestämda personligheter för att få barnen att fokusera på dramatiserandet. Jag valde att djuren skulle kunna representera båda könen för att låta barnen själva välja vilket djur de tycker att passar in i vilken könsroll. Tillsammans med Fanny Ehrnstén, som ritat sagofigurerna planerade vi djurens utseende. Jag ville att djuren skulle visa en viss känsla för att få mera liv i bilderna. I sammansättning av teoridelen och stödmaterialet för dramalek och har jag främst använt dramapedagog Camilla Strömbergs teorier om dramalek som grund. Jag valde att använda Strömbergs syn på dramalek som grund eftersom hon främst arbetar med barn och har anpassat sina metoder till en nivå som passar för 5-åringar.

8 STÖDMATERIAL FÖR DRAMALEK

8.1 "Det var en gång..."

"Det var en gång..." är ett resursförstärkande stödmaterial som ledaren kan använda med barngruppen för att öva dramalek. Materialet innehåller en början på två olika berättelser samt bilder på åtta djur. I berättelserna presenteras i tur och ordning åtta olika sagofigurer. Sagofigurerna är djur alla med olika personligheter och bakgrund. Det är meningen att barnen får en början på en berättelse som de sedan får bearbeta och dramatisera ett slut till. Sagofigurerna på bildkorten har färdiga beskrivningar för att barnen skall fokusera på samarbetet d.v.s. på att öva dramalek istället för att utveckla sagofigurerna. Bildkorten fungerar som visuellt stöd och gör det lättare för barnen att hänga med i dramaleken. Som metod har jag valt att använda dramalek eftersom det är en utmärkt metod för barn som inte är bekanta med drama från förut. Syftet är att med hjälp av dramalek och dramatisering av en berättelse utveckla barnens interaktionsförmåga och samarbetsfärdigheter. Fastän dramatiserandet producerar en berättelse ligger fokus inte på berättelsen utan på barnens interaktion och samarbete.

Jag har valt att ge barnen en början på berättelsen för att de lättare skall komma igång med dramatiserandet samt för att det är ett krav för att dramalek skall fungera. Ledarens roll är att övervaka dramatiserandet för att fokus skall ligga på interaktionen barnen emellan samt för att barnen tillsammans skall få samarbeta och lösa problem. Det är viktigt att barnen med hjälp av dramalek och dramatiserandet lär sig att samarbeta och beakta alla i gruppen. Det viktigaste är som sagt inte att utveckla en berättelse utan att barnen ordentligt får öva dramalek tillsammans, det är dramatiseringsprocessen som ligger i fokus. Berättelsen som produceras av dramatiseringen blir resultatet av barnens samarbete. Fastän ledarens roll i själva dramatiserandet är liten är det viktigt att ledaren har koll på själva dramaleken och kan hålla barnen på rätt spår (Strömberg, 2008:12).

8.2 Praktiska arrangemang

Det är viktigt att barnen får bekanta sig med sagofigurerna som presenteras i boken på förhand. Genom att barnen får förkunskap om sagofigurerna har de lättare att sätta in dem i en berättelse samt lättare att dramatisera. Metoden dramalek gör det enklare för barnen att dramatisera och producera en berättelse. Barnen vågar vara spontana och låta fantasin flöda när de får göra det i skydd av lek. De behöver inte personligen göra något utan kan bearbeta sagan genom att dramatisera i skydd av sagofigurerna. På bildkortet finns korta beskrivningar på sagofigurerna.

För att verkställa övningarna behöver daghemspersonalen endast materialet, "Det var en gång..." som hjälp. Jag valde att använda dramalek i produktionen av berättelsen eftersom det kan vara svårt för barn att lära sig en berättelse utantill på kort tid. Dramatisering ger barnen en djupare bild och de får själva uppleva händelserna i berättelsen. Genom att låta barnen själva använda sin fantasi och komma på ett slut blir de mera engagerade i processen och antar sagofigurerna och händelserna på en mer personlig nivå. Dramalek kräver inga ändringar på utrymmet utan det går att verkställa vart som helst bara barnen känner sig bekväma.

8.3 Anpassning

Alla barn har olika sociala färdigheter vilket måste beaktas när dramaleken planeras. För barn som har svårt att komma ihåg lekens gång eller hur berättelsen började kan bildkortet med sagofigurerna användas som stöd. Att plocka fram sagofigurerna en åt gången gör det enklare för barnen att både komma ihåg berättelsens gång och att fortsätta på den. Att *repetera berättelsen* tillsammans med barnen kan sätta leken och dramatiseringen igång igen ifall det tillfälligt stannat upp.

När gruppen utvecklas och dramalek blir en bekant metod för barnen kan ledaren utveckla hur materialet används. I berättelsen behöver alla djur inte presenteras och barnen behöver inte använda alla djuren i dramaleken utan ledaren kan välja ut vilka djur som fungerar bäst för barnen eller vilka djur barnen kan utveckla dramaleken bäst med.

När dramalek planeras är det viktigt att prestationsnivån är anpassad till barnens ålder. Jag har valt att lägga fokus på produktionen av en berättelse för att det skall vara enklare för alla barn att delta. Barn i 5-års ålder kan ha lättare att jobba vidare från något färdigt och det kan kännas obehagligt att dramatisera något eget utan en saga som stöd.

8.4. Dramalekens fokus och ledarens roll

Genom dramalek kan en grupp öva flera olika förmågor. Det är upp till ledaren och personalen på daghemmet att välja vad som ligger i fokus i dramaleken, d.v.s. vilka färdigheter barnen skall öva. För att öva *interaktion* och *samarbete*, som detta examensarbete behandlar, måste ledaren för dramaleken vara uppmärksam på barnens deltagande i dramatiserandet. Ledaren kan försöka uppmuntra blyga eller tystare barn att delta mer eller uppmuntra alla barnen att försöka få varandra med i dramaleken. Genom att låta barnen själva uppmuntra varandra och ge varandra utrymme i dramaleken övas både barnens interaktions- och samarbetsförmåga. Ledaren skall även uppmuntra barnen att säga ifall det är något de vill ändra på i dramalekens gång, detta går att barnen känner att de har kontroll över dramaleken (Strömberg, 2008:25).

Under de första gångerna gruppen övar dramalek är det viktigt att ledaren studerar grupsituationen, d.v.s. hur alla barnen beter sig, behöver något ändras, är det något barn som blir utanför, är det något barn som tar för stor roll i dramatiserandet etc. Efter det kan ledaren bättre utvärdera och se vad som behöver göras för att barnen skall öva de färdigheter som planerats, i detta fall interaktion och samarbete. Ifall

ledaren märker att något inte fungerar är det viktigt att avbryta dramaleken genast och pröva med något nytt för att dramaleken skall hållas på rätt spår. Ledarens uppgift är att fundera på vad gruppen behöver. Före dramaleken kan ledaren låta barnen göra sig av med överloppsenergi, detta gör att barnen sedan är mer koncentrerade på själva verksamheten (Strömberg, 2008:25–26). För att få en fungerande och väl *samarbetande* grupp är det viktigt att ledaren har bekantat sig med gruppen på förhand. Samarbete skapar sammanhållning, tillit och en effektiv kommunikation (Strömberg, 2008:29).

När metoden är ny för både barngruppen och ledaren kan det hjälpa ifall ledaren använder en utomstående person som observatör, d.v.s. en person från personalen som inte är deltagande i dramaleken. Observatören kan hjälpa ledaren att studera barnens samarbete och interaktion sinsemellan och dokumentera olika samspeletsobservationer.

8.5 Berättelserna och djuren

Som illustratör har jag använt Fanny Ehrnstén som arbetar som guldsmedsartesan och har konst som hobby. Bilderna är ritade på ett sätt som klart och tydligt presenterar djuren och ger en bild av djurens personlighet. Bildernas små detaljer gör dem intressanta. Alla djuren visar någon form av känsla eller har ett utseende som representerar en viss känsloladdning vilken barnen kan relatera till. Djuren är könsneutrala för att de skall kunna användas av både pojkar och flickor, istället för att vara stigmatiserade av en viss könsroll. Djuren har namn för att barnen klart skall kunna avskilja djurens personligheter, d.v.s. att det inte är frågan om vilken katt som helst, utan att det är frågan om *katten Jan*.

1.

2.

1. Det här är Fjalar/Maj. Fjalar/Maj är en blyg liten mus. Lilla Fjalar/Maj älskar ost mer än någonting annat. Maj/Nils bor i en gammal skolåda som någon lämnat under den minsta granen i hela skogen.

2. Det här är Nils/Luna. Nils/Luna är en snäll och lugn tjur/ko. Han/hon äter massor med gräs och brukar alltid packa med några kassar fulla med gräs när det är dags för äventyr.

3.

4.

3. Det här är Ivar/Ida. Igelkotten Ivar/Ida är en försiktig liten igelkott. Han/hon bor i en stor lövhög varifrån det är perfekt att smygtitta på djur som går förbi. För fastän Ivar/Ida är en försiktig liten igelkott är han/hon alltid nyfiken på allt som händer utanför lövhögen.

4. Det här är Jan/Moa. Katten Jan/Moa är en katt som tycker om att lata sig. Det bästa Jan/Moa vet är att ligga på en solvarm sten och småslumra. Till all lycka vet hans/hennes vänner att ifall de vill få fart på katten är det bara att vifta med en smaskig strömming.

5.

6.

5. Det här är Thomas/Vera. Thomas/Vera är en stor och modig varg. Thomas/Vera tycker om att gå omkring och morra och skrämma de andra djuren. Fastän Thomas/Vera talar med en morrig röst är han/hon den snällaste vargen i hela skogen.

6. Det här är Alfred/Astrid. Älgen Alfred/Astrid är en mycket klok älg. Han/hon går ofta omkring och grubblar över skogens händelser. Alfred/Astrid tycker om att uppfinna och bygga nya och intressanta saker.

7.

8.

7. Det här är Max/Maja. Hunden Max/Maja är en hund som tycker om att skoja och ha roligt. Max/Maja är alltid glad men kan bli ledsen om någon tar hans/hennes ben. Det roligaste Max/Maja vet är att gå på äventyr och gräva efter gömda skatter.

8. Det här är Bo/Inge. Apan Bo/Inge är en rolig filur. Bo/Inge gör de bästa kullerbyttorna i hela världen och vill gärna visa sina konster för sina vänner. Han/hon bor i skogens högsta träd på trädets största gren. Bo/Inge brukar ofta skryta med att han/hon har det största bananlagret i hela världen.

Berättelsernas uppgift är att inspirera barnen till dramalek. Det är viktigt att berättelsen är anpassad till barnens ålder och utvecklingsnivå. När det är frågan om 5-åringar måste berättelsen vara lätt att komma ihåg, lätt att förstå och lätt att fortsätta på. Barn behöver upprepning och berättelserna måste bearbetas en längre tidsperiod för att de skall ha någon utvecklande inverkan. De bäst fungerande och populäraste typer av berättelser för barn i 5-årsåldern är djurrelaterade äventyrsberättelser. (Lehtinen& Walamies, 1998:34).

1. Det var en gång åtta vänner som bodde i en stor och vacker skog. De hade bestämt sig på att gå på ett litet äventyr djupare in i skogen än någon någonsin varit förr. Med på färden kom Musen Maj/Fjalar, Kon Nils/Luna, igelkotten Ivar/Ida, katten Jan/Moa, vargen Thomas/Vera, älgen Alfred/Astrid, hunden Max/Maja och apan Bo/Inge. De hade alla packat med sig sina viktigaste ägodelar och förstås allas egna favoritmaträtter. I väskorna fanns det strömming, ben, ost, bananer, gräs och annat smått och gott som kan behövas under en lång färd.

Ju djupare in i skogen vännerna kom, desto tätare blev skogen och mossan blev allt tjockare kring tassarna och klövarna. Plötsligt kom vännerna ut på en skogsglänta där de såg en stor kista. Hunden Max tog ett språng mot kistan och ropade...

Vad ropade Max? Vad fanns det i kistan? Vems kista var det? Hur hade kistan hamnat där? **Vad hände sen?**

2. Det var en gång åtta vänner som bodde i en stor och vacker skog. En varm och solig sommardag berättade älgen Alfred/Astrid något mycket intressant för sina vänner Musen Maj/Fjalar, Kon Nils/Luna, igelkotten Ivar/Ida, katten Jan/Moa, vargen Thomas/Vera, hunden Max/Maja och apan Bo/Inge. Alfred/Astrid hade tillverkat en luftballong. Han/hon hade använt sin morfars gamla ritningar och tillverkat en äkta varmluftsballong och nu var den färdig för att provflygas. Alla vännerna blev väldigt ivriga och började räkna upp alla möjliga ställen de nu kunde resa till tillsammans.

När det var dags för provflygningen hoppade alla vännerna in i korgen under ballongen och sakta men säkert steg varmluftsballongen mot skyarna.

Vad hade de med sig? Vart landade ballongen? Hur såg det ut där? **Vad hände sen?**

Jag valde att ha en början på två olika berättelser för att få variation på dramaleken samt för att barnen skall kunna välja vilken berättelse de vill bearbeta. Under de första gångerna gruppen övar dramalek kan det hjälpa ifall ledaren ställer frågor efter berättelsen. På detta sätt inspirerar ledaren barnen att fortsätta på berättelsen.

9 ANALYS OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

När jag valde projektet "Det resilienta barnet" var resiliens ett helt nytt begrepp för mig. Det viktigaste för mig har varit att få resiliensen att vara som den röda tråden i arbetet. Målet med detta examensarbete var att utveckla ett stödmaterial för dramalek. Stödmaterialiet skulle vara resiliens- och resursförstärkande. Jag har utvecklat stödmaterialiet på basen av teori om resiliens, social kompetens, interaktion, samarbete, dramafostran och framför allt dramalek.

I början av min skrivprocess hade jag relativt klart för mig hur stödmaterialiet "Det var en gång..." skulle se ut. När jag kom vidare i processen märkte jag att materialet formas i takt med teorin jag läser. Jag har försökt forma stödmaterialiet till något som inspirerar till dramalek. Eftersom stödmaterialiet inte är prövat i praktiken kan jag endast bevisa att den fungerar enligt teori. Det finns en del saker som kunde utvecklas efter att materialet tagits i användning. En utvecklingsidé för stödmaterialiet är att lägga större fokus på barnens verbala och nonverbala interaktion som jag beskrivit i kapitel 4.1.2. När gruppen är ny och dramalek är en ny metod för barnen fungerar mitt stödmaterial som en sorts introduktion till dramalek. Eftersom dramalek är en process som hela tiden går vidare kommer även stödmaterialiet att utvecklas i takt med att barngruppen utvecklas. En annan utvecklingsidé är att låta barnen själva utveckla en berättelse och använda barnens egen berättelse tillsammans med bildkorten för att verkställa dramalek.

Målet för detta examensarbete var som sagt att utveckla ett stödmaterial för dramalek. Syftet var att barnen tränar interaktion och samarbete. Frågeställningarna var hur samarbete och interaktion utvecklar resiliens samt hur dramalek stärker barnens samarbets- och interaktionsförmåga. Jag anser syftet var relevant med tanke på frågeställningarna och att jag hittat relevant teori för att kunna besvara frågeställningarna. Jag började med att redan i början beskriva samhörighetens, samarbets-, interaktionens och referensgruppens viktighet för barn (se kapitel 2.2). På detta sätt kan läsaren sedan koppla ihop resiliens med samarbets- och interaktionsförmågan i kapitel 4 "Interaktion och samarbete". I kapitel 6 där jag tagit

upp det mest centrala i dramalek har jag försökt att koppla ihop teorin om dramalek med interaktion och samarbete för att få svar på frågeställningen om "hur dramalek stärker samarbets- och interaktionsförmågan". I kapitel 6.1 har jag skrivit om samarbetets relevans i dramalek och i kapitel 6.3 har jag tagit upp hur interaktionsförmågan stärks med hjälp av dramalek. Jag tycker att svaren på frågeställningarna framkommer tydligt hela i hela arbetet men främst i kapitlen jag nämnt ovan.

En av orsakerna till att jag valde att använda dramalek som resursförstärkande metod är att barn som har sämre kommunikativa färdigheter kan ha enklare att dramatisera med en berättelse som stöd medan barn med sämre självförtroende kan använda berättelsen som stöd för dramatiseringen. En annan orsak är att dramalek används mycket med små barn och övar både samarbets- och interaktionsförmågan. Tredje orsaken är att dramalek är en pedagogisk dramametod som passar bra in i daghemsmiljön och är en målinriktad och fostrande gruppverksamhet (se kapitel 6.2).

Nu när jag är färdig är det enklare för mig att se arbetet som en helhet, en helhet som består av teori och forskningsresultat. Jag har försökt att upp teori om olika områden på ett sätt så att alla kapitlen kompletterar varandra. Eftersom jag utvecklat att metod som fungerar som en målinriktad process är det en metod som går och skall utvecklas. Stödmaterialiet "Det var en gång..." är en början på dramalek och får fram endast en del av alla de möjligheter dramalek erbjuder. Kanske genom att utveckla stödmaterialiet vidare kan man få fram dramalekens och barngruppens fulla kompetens.

KÄLLFÖRTECKNING

- Aalto, M. 2002. *Vuorovaikutustaidot*. Forssa: Aseman Lapset ry.
- Airaksinen, R., Okkonen, S. 2006. *Teatteria tenaville – Lapsi teatterin kokijana*. Jyväskylä: Tammi Oy.
- Benard, B. 2004. *Resiliency- what we have learned*. San Francisco: WestEd.
- Borge, A. 2005. *Resiliens – risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur
- Brooks, R., Goldstein, S. 2002. *Nurturing resilience in our children: Answers to the most important parenting questions*. New York: Mcgraw- Hill Companies.
- Daniel, B., Wassel, S. 2002. *The early years – Assessing and promoting resilience in vulnerable children I*. UK: Jessica Kingsley Publishers.
- Andersson, Y. *Små barns lek- små barns drama*. DramaFORUM. nr.1/2010
- Eriksson, I. 2002. *Kaos och social kompetens*. Lund: Studentlitteratur.
- Ferrer-Wreder, L., Stattin, H., Lorente, C., Tubman, J., Adamson, L. 2005. *Framgångsrika preventionsprogram för barn och vuxna*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Gilligan, R. 2009. *Promoting Resilience*. British association for Adoption& Fostering.
- Gottberg, M-P. 2008. *Social och emotionell träning för alla barn – En praktisk handbok för skolan, förskolan och föräldrar*. Jönköping: Brainbooks Ab.
- Haapamäki, Kaipio, Keskinen, Uusitalo, Kuoksa. 2000. *Yhteisö kasvattaa – Päivähoito oppimis- ja kasvatusyhteisönä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö TAMMI.
- Kalliopuska, M. 1998. *Sosiaaliset taidot*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Kauppila, R. 2005. *Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot*. Keuruu: PS- kustannus.
- Lehtinen, E., Walamies, M. *Pedagoginen draama*. Lastentarha. nro. 4/1998.
- Murphy, A-P. 2008. *Lasten leikkiä kuinka kasvatat fiksuja, terveitä ja huomaavaisia lapsia syntymästä 12- vuotiaksi*. Helsinki: Schildts kustannus Oy.
- Mäki, S., Arvola, P. 2009. *Tarina tukee lasta – opas lasten ja nuorten kirjallisuusterapiaan 2*. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- O’Hanlon, J., Wootten, A. 2007. *Using drama to teach personal, social & emotional skills*. Lucky Duck Books.
- Ojala, T., Uutela, A. 1993. *Rakentava vuorovaikutus*. Porvoo: WSOY.
- Owens, A., Barber, K. 1998. *Draama toimii*. Helsinki: JB- kustannus.

- Persson, A. 2000. Social kompetens – *När individen, de andra och samhället möts*. Lund: studentlitteratur.
- Rooyackers, P. 1997. 2:a upplagan. *Draamaleikkikirja*. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Ruokonen, I., Rusanen, S., Välimäki, A-L. 2009. *Taidekasvatus varhaiskasvatuksessa - iloa, ihmettelyä ja tekemistä*. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Sahlberg, P., Leppilampi, A., 1998. *Samarbetsinläring*. Stockholm: Runa förlag.
- Salmivalli, C. 2005. *Kaverien kanssa – vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys*. Keuruu: PS-kustannus.
- Schoon, I. 2006. *Risk and resilience- Adaptations in changing times*. New York: Cambridge University Press.
- Strömberg, C. 2008. *Goda grupper med pedagogisk dramalek*. Varberg: Argument förlag AB.
- Webster- Stratton, C. 2004. *Utveckla barns emotionella och sociala kompetens*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.